

Az Értelmelem, az Érzelem és a Történelem

A Habsburgok megítélése napjainkban

A történelmi kutatások, a napvilágra kerülő új források, az elhallgatott, esetleg szándékosan félreértelmezett tények időről időre felülírhatják, olykor teljesen más megvilágításba helyezhetik az iskolákban tanultakat, az addig tudottakat. Ezt az egyébként sem egyszerű helyzetet tovább bonyolíthatja, ha erős érzelmek – legyenek azok pozitívak vagy negatívak – befolyásolják a történelem különböző eseményeiről, szereplőiről alkotott ítéletünket. A Magyarország történelmében több évszázadon át meghatározó szerepet játszó Habsburg-dinasztiát például általában, egy-egy uralkodóját pedig különösen nem kedveljük. De tényleg helyesen ítélkezünk róluk?

Kérdésünkre január 30-án, a VERITAS Estek soron következő előadásán, a V4 Építészeti Alapítvány által működtetett Klebelsberg Emlékházban, egy izgalmas előadás keretében igyekezett választ adni dr. Kovács Kálmán Árpád történész, a VERITAS Történetkutató Intézet fiatal kutatója, aki azt javasolja, hogy olykor vizsgáljuk meg új szemszögből is a tudottakat, közelítsünk új irányokból az általánosan elfogadott, szinte köbe vésett, és gyakran erős érzelmektől is determinált állításokhoz.

A Szempontok a Habsburg-dinasztia magyar történelmi szerepének reális értékeléséhez (1526–1918) címmel meghirdetett előadását azzal a kérdéssel indította, hogy el tudnánk-e képzelni, hogy szobrot állítunk a Habsburg-házból származó I. Lipótnak, Mária Teréziának vagy Ferenc Józsefnek. Aligha. Legalábbis első, spontán reakciónk valószínűleg ez lenne, hiszen az említett uralkodók nem éppen magyarbarátságukról híresek. De mennyire reális, mennyire megalapozott és tényekkel alátámasztott ez a véleményünk? Mennyire vagyunk igazságosak vagy akár elfogultak velük szemben? Mert, ahogy az élet sok területe, úgy a történelem és annak eseményei sem végletesek, soha sem feketék vagy fehérek: fontos az árnyalatokra is odafigyelni és a részleteket, a részigazságokat is feltárni.

Hogyan alakulhatott ki például az a helyzet – kérdezte dr. Kovács Kálmán Árpád –, hogy a török Magyarországról való kiűzésében fontos szerepet játszó XI. Ince pápának és a hadtestet irányító Savoyai Jenőnek ma is szobra áll a budai vár területén (az előbbinek 1936-tól, az utóbbinak 1900-tól), míg a kor uralkodója, I. Habsburg Lipót (1658–1705), aki a török kiűzésében vállalt óriási szerepe okán szintén megérdemelné, soha nem kapott emlékművet? Azért, mert az európai és a magyar történelemben egyaránt döntő jelentőségű tettet felülírták – legalábbis a hazai berkekben – a magyarokat érintő alkotmányosértései, a protestáns prédikátorok gályarabságra juttatása, valamint az uralkodása idején kitört Rákóczi szabadságharc eseményei. Ezek a több évszázados sérelmeink ma is erős érzelmeket váltanak ki bennünk és szinte természetes, legalábbis annak véljük, hogy amikor I. Lipótról beszélünk, leginkább ezekre „emlékezünk”, ezek alapján ítélkezünk felette. Hajlamosak vagyunk értelmi megközelítés helyett érzelmileg viszonyulni a személyiségéhez és a tetteihez, a neki járó jogos elismerésről megfélemedkezve vagy akár azt meg is tagadva tőle.

Hasonló a helyzet Mária Teréziával, aki azért annyival szerencsésebb, hogy napjainkra legalább egy róla készült szobrot helyreállítottak. A szobor 1907-től a Hősök terén álló millenniumi emlékművet díszítette, ma pedig a gödöllői kastély parkjában látható. Miközben negyven éves uralkodása alatt (1740–1780) számtalan, hazánk számára hasznos és

üdvözlendő intézkedést hozott, megítélésében mégis néhány „magyarellenes” döntése bizonyult meghatározónak. Így a protestánsok elleni fellépései, amelyek összességében – összevetve apjának, III. Károlynak a protestánsüldözésével – valójában jóval enyhébbek és megengedőbbek voltak és elődjénél sokkal nagyobb vallási türelemről tanúskodtak. De ma már az is biztosan állítható, hogy az 1764. évi madéfalvi mérszárlás is sokkal inkább egy szerencsétlen politikai konstelláció nyomán, semmint az ő tudtával és bátorításával történt meg. Ugyanis elég különös lett volna, ha a köztudottan nagyon vallásos katolikus uralkodó katolikus alattvalóinak a lemészárlására utasított volna, mégis az ő nevéhez tapad ez a bűn. Nimbuszát a Rákosi-korszakban tovább rombolták: az ötvenes években kéjjel terjesztették a szexuális éhségéről szóló egykori pletykákat, amelyekről azóta egyértelműen kiderült, hogy vajmi kevés közük volt a valósághoz: az ellenséges porosz háborús propaganda torzszüleményei voltak Mária Terézia ellen.

De az eddigieknél reálisabb, kevésbé érzelemorientált megközelítés Ferenc József személyét és értékelését is újabb árnyalatokkal gazdagíthatja. Uralkodását az 1848-49. évi szabadságharc leverésével kezdte és az ötvenes évek zsarnokaként folytatta, ami mai napig nem bocsájtható meg neki. Ám érdekes módon már a kortársai idején is sokat szelődött ez a kép, személye elfogadottabbá vált, és ahogy az előadó felhívta rá a figyelmet, a 19. század utolsó harmadában, a parasztság körében békésen megférte egymással a Kossuth-kultusz és Ferenc József-kultusza. Kétségtelen, hogy Ferenc József egy erősen középszerű uralkodó volt, ám olyan kitartó, fegyelmezett és kötelességtudó munkavégzés jellemezte, amellyel az ország számára kiszámítható és prosperáló működést és közeget tudott teremteni. Ezt mindenképpen az erényei között kell említeni és személyiségét érdemes ilyen szempontból is megvizsgálni. Nem kellene-e szobrot állítani *ennek* a Ferenc Józsefnek? – vetette fel a közelmúltban Gerő András történész. Kérdése inkább költőinek tekinthető és képletesen értendő, de bizonyos elmozdulást jelez az uralkodó személyét illetően.

Az értelmi-érzelmi megközelítés közötti „párharc” nem csak a Habsburg-uralkodókkal, hanem akár Kossuth vagy Görgei személyével kapcsolatban is megfigyelhető – jelezte az előadó. Éppen ezért lenne fontos, hogy a történelmet alakító személyiségek megítélésében az érzelmi közelítésünk ne menjen az értelmi közelítésünk rovására. Tudomásul kell vennünk, hogy a szereplők pozitív és negatív vonásokkal egyaránt rendelkeznek, és ezeket mind mérlegre kell tenni ahhoz, hogy reális képet alkossunk a történelemben betöltött szerepükről.

Megjegyzés: Az előadást követően a közönség soraiból elhangzott egy hozzászólás, amely felvetette, hogy a Habsburgok hosszú uralma alatt Magyarország gazdaságilag gyarmattá vált, továbbá hogy a Habsburg-uralkodók kényük-kedvük szerint változtatták meg a közigazgatási határokat, illetve hogy a nemzetiségeket gyakran használták fel a magyarok ellen. Az előadó a helyszínen reflektált ezekre, de kérésünkre egy rövidebb tanulmányban is összefoglalta gondolatait. Írása „A Habsburgok történelmi bűnei?” címmel olvasható a <http://v4fund.archi/tanulmany-a-habsburgok-tortenelmi-bunei/> oldalon.

Rubóczki Erzsébet

V4 Építészeti Alapítvány, Klebelsberg Emlékház, VERITAS Estek, Dr. Kovács Kálmán Árpád, Habsburgok, I. Lipót, Mária Terézia, Ferenc József